

hove su ugnjetačke i izrabljivačke metode imale dotada neviđen opseg i intenzitet. Neprekidne pobune ostale su bezuspješne jer se Afrikanci nisu više mogli braniti na temelju svojih starih tradicija i organizacija. Industrijska civilizacija nudila je Afrikancima upravo ono najgore što je stvorila. Nadmeni i gramzivi doseljenici a zatim kolonizatori našli su se i izvan afričkog i izvan evropskog morala i postali su naoružani razbojnici.

Autor upozorava na dvije mitologije kolonijalne uprave: jedna izražava uvjerenje da je samo kolonijalna vladavina mogla izvesti modernizaciju Afrike a druga pripisuje isključivo kolonijalnoj vladavini krivnju za nesreće afričkoga kontinenta nakon njegova oslobođenja. Davidson misli da je istina negdje po sredini jer suvremene nedaće potječu i iz kolonijalnog nasljeđa i iz neizvršenih strukturnih preobrazaja. Kolonijalni sustav je do kraja uništio staro a nije izgradio novo kao industrijska revolucija u Evropi. Ostavio je Afrikancima samo krajnje siromašno staro društvo, kaotično u društvenoj strukturi i idejama i nužnost stvaranja novoga društva u oslobođenoj Africi.

Valja upozoriti na izvrstan uvod Daniela Bućana pod naslovom »Problem afričke povijesti« koji se sastoji u razbijanju »eurocentričke« ideologije da Afrika nema vlastite povijesti, u opravdanju prava Afrike na vlastitu povijest uz sudjelovanje u svjetskoj povijesti ali i u potrebi da historijska znanost postigne metoda rješavanja nužna za istraživanje afričke povijesti. Bućan s pravom smatra da Davidsova knjiga u tom pogledu svjedoči o napretku historijske znanosti. Nakon izlaska trećeg izdanja Davidsonove »Afrike u povijesti« (1974) namnožili su se rezultati istraživanja a stasali su historičari Afrikanci. Doživjela sam radost da slušam njihove referate na 16. međunarodnom kongresu historijskih znanosti u Stuttgartu ljeti 1985.

Mirjana Gross

VISIONS OF HISTORY, BY MARHO, THE RADICAL HISTORIANS ORGANIZATION, Pantheon Books, New York 1984, 323 str.

U razdoblju između 1976. i 1983. MARHO, organizacija koja je danas razgranata širom Sjedinjenih Američkih Država, objavila je u svom časopisu »The Radical History Review« seriju zanimljivih razgovora s historičarima lijeve orijentacije. Razgovori su sakupljeni u ovoj knjizi i daju sliku o ličnostima koje govore ne samo o svojem znanstvenom radu već i o svojim političkim opredjeljenjima, kao i o svojim osobnim iskustvima i motivima koji su ih inspirirali da se započnu baviti pojedinim problemima.

No, prije no što pristupimo prikazu samih razgovora, smatram da bi bilo zanimljivo reći nešto o uredništvu ove knjige. MARHO (Mid-Atlantic Radical Historians Organization) osnovana je 1973. godine s namjerom da osigura prostor za razmatranje novih perspektiva istraživanja i studija povijesti. Nastala je iz potrebe mlađih znanstvenika, profesora i studenata koji su se suprotstavljali sužavanju interesa profesionalnih historičara i odvajanju akademskog od društvenog i političkog bavljenja. Osnovna je namjera MARHO organizacije da u američkim uvjetima razvije historijsku znanost kao kritiku kapitalističkog načina proizvodnje i kao prostora koji će inicirati promjenu društvenih odnosa. Aktivnosti MARHO organizacije odražavaju se u organizaciji diskusija, radio-programa i izdavanju »The Radical History Review«.

Knjiga o kojoj je ovdje riječ djelo je kolektivnog napora članica i članova MARHO organizacije, koji su se tokom sedam godina dobrovoljno pridružili ovom projektu, zastupajući tezu da žive u društvu čija prošlost daje sliku o sadašnjosti kao da upravo takva mora i biti. Na manje-više prikriiven način, političari, kao

i predstavnici medija prizivaju povijest da bi pokazali kako je suvremena distribucija moći i bogatstva slobodno izabrana i jedina realna. Ipak, u Sjedinjenim Američkim Državama postoji tradicija »radikalne« historije koja pokušava izbjeći ovu vrstu povijesne amnezije. Američki radikalni historičari nastoje spasiti od zaborava iskustva i vizije pokreta u prošlosti koji su se protivili društvenoj i političkoj dominaciji svoga vremena. Jednako tako pokušavaju analizirati i strukturu i dinamiku dominacije danas. Razgovori sakupljeni u ovoj knjizi predstavljaju historičare koji su iznijeli u javnost rezultate istraživanja društvenih pokreta (radnički pokret, pokret za građanska prava Crnaca, ženski pokret, pokret za razoružanje i mir), ali i svoja politička opredjeljenja i vizije kao i osobne motive i poticaje koji su ih vodili tokom godina.

U knjizi su sakupljeni razgovori s E. P. Thompsonom, Ericom Hobsbawmom, Williamom Applemanom Williamsom, Sheilom Rowbotham, Lindom Gordon, Natalie Zemon Davis, Staughtonom Lyndom, Davidom Montgomeryjem, Herbertom Gutmanom, Vincentom Hardingom, Johnom Womackom, C. L. R. Jamesom i Mosheom Lewinom.

Britanski historičar E. P. Thompson poznat je kao autor »Nastanka radničke klase u Engleskoj« (»The Making of the English Working Class«, 1963), djela koje analizira povijest siromašne radničke klase u Engleskoj između 1790. i 1832. To je njegovo djelo promijenilo način na koji se do tada pisala socijalna historija, a naročito historija radničke klase. Osim historijskom znanošću, Thompson se bavi i političkim aktivizmom. Nakon 1976. godine postao je poznat kao vođa Evropskog pokreta protiv nuklearnog naoružanja. 1980. napisao je čuveni »Protest and Survive« (»Protestiraj i preživi«) kao odgovor britanskoj vladi na njezin prijedlog o mjerama obrane u slučaju atomskog rata »Protect and Survive« (»Zaštiti i preživi«). Thompson je izdao i dvije zbirke političkih eseja, polemika i članaka. Prva uključuje »Otvoreno pismo Leszku Kolakowskom« pod naslovom »The Poverty of Theory« (»Bijeda teorije«). Druga zbirka: »Writing by Candlelight« (»Pisanje uz svjetlost svijeća«) sadrži izuzetnu zbirku članaka koji se odnose na napad britanskih vlasti na tradicije i institucije britanske demokracije. Thompsonova uloga u političkim krugovima nije ograničena samo na pisanje. On je i poznat govornik i gotovo medijska ličnost. U svom izlaganju Thompson se naročito zalaže za ideju da socijalisti intelektualci moraju zauzeti neka područja koja bi mogli smatrati svojim vlastitim; svoje časopise, svoje teorijske i praktične centre, mjesta gdje neće raditi isključivo za znanstvenu promociju, već i za transformaciju društva. Po Thompsonu bi to morala biti mjesta koja će na neki način slikovito predočiti društvo budućnosti.

Eric Hobsbawm profesor je londonskog sveučilišta i jedan od vodećih marksističkih historičara, koji se intenzivno bavi ekonomskom historijom. U intervjuu koji je objavljen u ovoj knjizi Hobsbawm se zalaže za mogućnost komunikacije s različitim publikama, naime, pokušava približiti svoje radove i javnosti koja nije tradicionalno, akademski obrazovana. Istodobno, Hobsbawm crta i poziciju stručnjaka, intelektualca lijeve orijentacije u Britaniji od doba »hladnog rata« do današnjih dana.

Hobsbawm daje i svoj sud o razvoju marksističke teorije, o dijalogu marksista i antimarksista, kao i o najdjelotvornijim područjima koja obrađuju ili treba da obrađuju marksistički historičari.¹

Jedna od prvih autorica koja se počela baviti ženskom historijom, Sheila Rowbotham isticala se u prvo vrijeme svojim političkim aktivizmom. Pisala je članke i brošure za socijalističke i feminističke novine i pokušavala na povijesnim primjerima osvijetliti mogućnost ostvarenja socijalističkih i feminističkih zahtjeva.

¹ Integralni prijevod razgovora s Ericom Hobsbawmom objavljen je u časopisu »Marksistička misao« broj 2/1985, str. 197—215.

Njezini najpoznatiji radovi »Women, Resistance and Revolution« (»Žene, otpor i revolucija«, 1972), »Hidden from History« (»Skrivene od povijesti«, 1973) »Women's Consciousness, Man' World« (»Svijest žena, svijet muškaraca«, 1973—dijelom prevedena i kod nas) odnose se uglavnom na povezanost feminizma, odnosno ženskih pokreta i društvenih pokreta i revolucija. Sheila Rowbotham smatra da je ženska historija doduše dobila ograničeno povjerenje izdavača i sveučilišta, no njezin je utjecaj na historijsku znanost ostao donekle »getoiziran«. Stoga i ona sama postavlja u središte svog istraživanja pitanje kako se historija odnosi prema ljudima i kakve su za nju mogućnosti da bude živa, inspirativna znanost. U vrijeme kada se vodio ovaj razgovor Sheila Rowbotham radila je na općem pregledu ideja ženskog pokreta od 1969. godine u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama, što bi bila i prva opsežnija studija o tzv. neofeminizmu dvadesetog stoljeća.

Linda Gordon jedna je od vodećih feminističkih historičarki i možda najzaslužnija za integraciju marksističke i feminističke misli. Njezina najznačajnija knjiga »Woman's Body, Woman's Right« (»Tijelo žene, pravo žene«, 1976) predstavlja socijalnu historiju kontrole rađanja u Americi i artikulira nov način razmišljanja o ženskoj historiji, historiji seksualnosti i promjeni društvenog odnosa prema spolovima. Linda Gordon je objavila i zbirku primarnih dokumenata o promjeni prirode ženskog rada pod naslovom »America's Working Women« (»Žene—radnice u Americi«, 1976). Ona se zalaže za »kreativnu napetost između profesije i političkog djelovanja«, govori o vlastitom iskustvu političkog aktivizma šezdesetih godina i »nove ljevice«, kao i o iskustvu ženskog pokreta s početka sedamdesetih godina. Predmet njezina sadašnjeg interesa je seksualno nasilje u obitelji i izvan nje obrađeno na primjeru Bostona oko 1880. godine. Linda Gordon objašnjava kako nasilje, iako može imati značajne političke implikacije, obično proučavamo kao psihološki i sociološki problem, izvan konteksta ekonomskog razvoja, obitelji, odgoja djece i seksualne politike.

Natalie Zemon Davis je historičarka, čiji je interes koncentriran na povijest Francuske u šesnaestom stoljeću, posebice povijest kulturnog i religioznog života. Interes za lokalnu historiju (historija grada Lyona) kod nje je istodobno i prilika da postavi i opća pitanja i da marljivo uspostavlja veze između historije i ostalih srodnih znanosti, kao što su historija umjetnosti, književnosti te antropologija. Na toj poziciji nastale su i njezine knjige »The Return of Martin Guerre« (»Povratak Martina Guerre«, 1983) i »Culture and Society in Early Modern France« (»Kultura i društvo u rano doba moderne Francuske«, 1975). Aktivna u pokretima za građanska prava, ženska prava i u mirovnim akcijama, Natalie Zemon Davis govori o svojoj viziji historije: »Zanima me interpretacija društvenih sistema i povijesne promjene u uvjetima kulturnih vrijednosti i društvene dinamike određenog perioda... Želim biti historičarka nade« (str. 117).

U svojim historiografskim radovima William Appleman Williams postavio je trajan izazov ortodoksnim interpretacijama američke ekspanzionističke politike. Njegova su najpoznatija djela: »The Tragedy of American Diplomacy« (»Tragedija američke diplomacije«), »The Roots of Modern American Empire« (»Korijeni modernog američkog carstva«), »History as a Way of Learning« (»Povijest kao način učenja«) i »Empire as a Way of Life« (»Carstvo kao način života«). Ova su njegova djela pomogla generaciji historičara koji se bave revizijom diplomatske historije, da nastave i prošire Williamovu kritiku. Williams je osim toga bio i među osnivačima časopisa »Studies on the Left« koji je temeljno utjecao na američki radikalni pokret ranih šezdesetih godina. Godine 1981. Williams je bio predsjednik Organizacije američkih historičara, a danas je predavač na Oregon State University i redovito piše komentare u tjednim novinama.

Staughton Lynd istaknuo se među historičarima svojom sposobnošću za kombinaciju individualnog radikalizma i socijalnog aktivizma. Djelovao je u pokretu

za građanska prava i u mirovnom pokretu, sudjelovao je u prvom maršu na Washington u povodu rata u Vijetnamu i stekao nesumnjiv ugled kao jedan od vođa »nove ljevice«. Njegov akademski interes proizašao je iz njegove političke djelatnosti i odnosi se u prvom redu na analizu klasne borbe, porijeklo i povijest radikalizma u Sjedinjenim Američkim Državama i na radničko pravo.

Preostali razgovori odnose se na historičare koji se bave problemima radničkog pokreta, povijesti Crnaca i ostalih etničkih manjina u Sjedinjenim Američkim Državama, što u američkim uvjetima predstavlja važan i fundamentalan napor. Od šezdesetih godina naovamo, politička svijest i aktivnosti pokreta za prava Crnaca i ostalih manjina u Americi predstavljaju i nezaobilaznu inspiraciju za historijsku znanost.

Knjiga »Visions of History« zanimljiva je i informativna za sve one koje zanima proces osmišljavanja historijske problematike. Ljudi koji su iznijeli svoja iskustva i shvaćanja, kako u pitanjima tzv. akademske orijentacije tako i svog političkog angažmana, mnogo će pomoći daljnjem razvoju historijske znanosti. Čini se da je ponekad nemoguće odvojiti profesionalnu i političku djelatnost, naročito kad je riječ o ličnostima koje svoj interes za prošlost svakodnevno preispituju kritikom sadašnjosti i vizijom budućeg. U tom smislu knjiga ovog tipa ostaje ne samo kao iskaz historičarâ nego i kao dokument vremena.

Andrea Feldman

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

Bernard STULLI, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

i

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretplate i narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 1000 din.

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH — VII.
Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — svibanj 1986.